

VĒRTĪBU ZILAIS PUTNS

A. Milts. Esejas par morāli. R., Avots, 1985. 216 lpp. 35 k.

«Esejas par morāli» (Personība labā un ļaunā pretmetos, sērija «Es un mēs») ir filozofa, vadošā ētikas speciālista, Latvijas Valsts universitātes docenta Augusta Milta otrā atsevišķā grāmata. Pirmā — «Harmoniskais un disharmoniskais personībā» — iznāca pirms sešiem gadiem, ātri pazuda no veikalu plauktiem, izraisīja interesi un tika pieprasīta vēl. Pārtulkota krievu valodā, tā sagādāja un sagādā autoram atzinību un ievēribu ne tikai pašu mājās, bet arī plašajā pasaulē.

Esejās apcerētas mūžīgās problēmas, kas ētikā tradicionāli ieguvušas morālo vērtību apzīmējumu, — labā un ļaunā savstarpējās attiecības, pienākums un atbildība, gods un cieņa, taisnīgums un patiesība, kauns un sirdsapziņa. Te likta lietā gan autora paša dzīves, pedagoģiskā un teorētiskā darba pieredze, gan pasaules kultūras bagātības, sākot ar Austrumu tautu filozofiju, Vecās un Jaunās derības aforismiem un antīko kultūru, beidzot ar mūsdienu padomju un pasaules filozofu, publicistu un rakstnieku atziņām. Sajā patiesi raibajā karuselī nav piemirstas mūsu pašu — latviešu tautas folkloras un literatūras — vērtības.

Ilggadējā morāles pētnieka praksē Augusts Milts iepazinis tikumības kaprīzo, sarežģīto, mainīgo un jēdzienos grūti ietveramo dabu. Viņš necenšas to varmācīgi savaldīt, pārtaisot pēc sava prāta. Viņš grib bruņnieciski to saudzēt, pasargāt no vienkāršošanas un vulgarizēšanas, jo ir pārliecināts, ka morālei un tikumībai visvairāk var nodarīt pāri ar kategoriskiem, viennozīmīgiem spriedumiem. Loģiskā pierādījuma stingriba, precīzi definējumi, teorētiskajiem kanoniem atbilstošs vispārpieņemtais solidais stils — tas viss atstāts citiem izdevumiem. Esejās valda brīva izteiksmes stihija.

Morālās patiesības Augusts Milts tēlo līdzīgas zilajam putnam, kuru nevar notvert un uz visiem laikiem ieslodzīt normu, kategoriju un principu sprostā. Morāle ir cilvēku dzīves daļa, tajā ir nianšu, noviržu, nozīmju neapjaušama krāsainība, toņu un pustoņu nīrbīgs milzums. Pastāvīgās metamorfozēs viņš saskata morālo vērtību būtību un dabisko kustības vieglumu.

Esejas ir demokrātisks darbs. Viena atziņa tajā drīkst runāt otrai pretī, apstrīdēt to un sadzīvot šajā nevienprātībā. A. Milts nebūt neizvēlas šo pozīciju, nelolo ilūzijas par šo pretrunu atrisināšanu filozofiski autoritārā formā. Viņš drīzāk kaislīgi nododas aizraujošām pretrunu un paradoksu medībām, iesaistot tajās arī lasītāju.

«Esejas par morāli» nešausmina mūs ar ļaunuma atbaidošo baigumu, tās pārvelk svītru iedomām par labā un tikumīgā absolūto bezgrēcību un baltumu, netiranizē ar pienākuma obligātumu, neuzmācas ar cienīšanas un godāšanas norādījumiem, nepiedraud ar bargām sankcijām par nepatiesīgumu un nekaunina par sirdsapziņas trūkumu. Grāmatas autors nenodarbojas ar vienīgā pareizā ceļa propagandu. Grāmata vēl un vēlreiz atgādina tikumiskās izvēles iespēju un apstākļu vienreizību un dažādību, kur galavārds pieder nevis gudram padomdevējam, bet pašam darītājam. Tāpēc katram pašam jāliek kaut cik skaidrībā par savām debesīm un savu ellī — gan mūsos pašos, gan ārpus mums.

A. Milta esejas piedāvā vielu pārdomām par dzīvi un tās jēgu. Par mūsu ikdienišķās darbošanās jēgu, ko nav tik viegli atrast, jo tam vajadzīgs attālums un skatiens no malas. Mēs dienu no dienas ejam, skrienam, piedalāmies, padodamies, šad tad pameklējam kādu problēmu, šad tad pat paprotēstējam. Tā paiet dienas, mēs automātiski, aiz paraduma vaimanājam par aizņemību un laika trūkumu, bez domāšanas runājam par spraigo dzīves ritmu, nesaprātīgajā, juceklīgajā

darbošanās mozaikā aizmirstam vienu no pašām skaistākajām un cilvēciskākajām darbībām — pārdomas par kārotā, iegūtā vai zaudētā jēgu. Esejas lasot, mums vismaz uz mirkli radīsies iespēja būt vienatnē ar sevi, lai no gadsimtos izveidojušos morālo vērtību tāluma paraudzītos uz sava laika un darbu tuvumu.

Skaidrite Lasmane